

CHRISTIAN STOKKE

NORSK PATERNALISME OVERFOR MUSLIMER

- et kritisk blikk på integreringsdebatten

ABSTRACT

Siden 11. september 2001 har den norske innvandringsdebatten i stor grad dreid seg om muslimers "manglende integrasjon", med fokus på kvinneundertrykking i fundamentalistiske miljøer. Regjeringen krever i økende grad at innvandrere assimileres til såkalte "norske verdier" – som blant annet omfatter demokrati og likestilling. Med utgangspunkt i eksempler fra den offentlige, politiske og antropologiske debatten, kaster jeg et kritisk blikk på et fenomen som kan karakteriseres som norsk paternalisme overfor spesielt "muslimske" kvinner. Minoritetskvinner i Norge arbeider for kvinnefrigjøring gjennom organisasjoner som MiRA-senteret og PAWA, men deres stemmer drukner i kulturimperialistenes hylekor. Hvis vi kan la minoritetskvinnene sette agendaen i kampen mot kvinneundertrykking slipper vi å blande inn "norske verdier", og kan i stedet være solidariske støttespillere for en antirasistisk feminisme. Her har vi mye å lære av "svarte feminister".

INNLEDNING

Med utgangspunkt i min forskning de siste årene om norsk innvandringsdebatt vil jeg ... hevde at den kritiske refleksjonen over egne verdier og tankemønstre er sørgelig liten blant norske politikere, journalister, forskere og intellektuelle. (Marianne Gullestad, 2002a)

I løpet av de senere år, og kanskje særlig etter terrorangrepene i USA 11. september 2001, har den norske innvandringsdebatten i stor grad dreid seg om muslimers "manglende integrasjon".¹ Et sentralt fokus har vært på kvinneundertrykking i fundamentalistiske "muslimske" miljøer. Parallelt med problematiseringen av muslimske innvandrere i den offentlige debatten, har dagens norske regjering med blant annet Erna Solberg i spissen strammet inn innvandringspolitikken og krever i økende grad at innvandrere assimileres til

såkalte ”norske verdier” – et uklart begrep som blant annet omfatter demokrati og likestilling. En del etniske nordmenn synes å oppfatte det som sin oppgave å lære opp muslimer i disse ”norske” verdiene – verdier som samtidig hevdes å være universelle. I denne artikkelen vil jeg ta utgangspunkt i noen eksempler fra den offentlige, politiske og antropologiske debatten, og kaste et kritisk blikk på dette fenomenet som kan karakteriseres som norsk paternalisme overfor muslimske innvandrere.

TEORETISKE PERSPEKTIVER

Jeg vil ta utgangspunkt i de postkoloniale teoretiske perspektiver som jeg har anvendt og diskutert mer fylldig i min hovedoppgave (Stokke 2005), der jeg analyserer rasisme og eurosentrisme med utgangspunkt i erfaringene og perspektivene til afroamerikanere og karibiere. På grunn av begrenset plass kan jeg her kun gi en kort redegjørelse for noen sentrale begreper innenfor dette komplekse feltet, og henviser leseren til hovedoppgaven for en mer utfyllende diskusjon av disse perspektivene. En rekke afroamerikanske teoretikere definerer rasisme som en dominansrelasjon, der ’hvite’ er overlegne ’svarte’ både i den sosiale strukturen, den kulturelle ideologien, og i samhandling mellom individer. Maktstrukturen opprettholdes av et eurosentrisk hegemoni med bevisste og ubevisste ideer om hvit overlegenhet, så vel som gjennom bruken av hersketeknikker i sosial samhandling. Postkoloniale perspektiver på rasisme har en rekke paralleller til feministiske analyser av kjønnsrettet makt så vel som marxistiske analyser av det kapitalistiske klassesamfunn. Postkolonial eller ”svart feminisme” (Collins 2000, hooks 2000) utgjør et teoretisk perspektiv som knytter sammen ’rase’, ’klasse’ og ’kjønn’ som overlappende maktstrukturer. I motsetning til de endimensjonale perspektivene nevnt ovenfor, lar svarte feminister det være et empirisk spørsmål om hvilken av dimensjonene som har størst relevans i konkrete tilfeller. Dermed slipper man å redusere individets differensierte erfaringer av undertrykking, slik det gjøres av enkelte ”hvite” feminister som tar utgangspunkt i kjønn som den mest fundamentale strukturelle dimensjonen.

Eurosentrisme kan defineres som fremstillingen av ”hvite” eller europeiske erfaringer, perspektiver og interesser som universelle og normative, og utgjør et sentralt element i vestlig kulturimperialisme, som kan defineres som forsøk på å påtvinge ”de andre” vår versjon av virkeligheten. ”Hverdagsrasisme” kan defineres som ulike hersketeknikker som reproducerer en dominansrelasjon gjennom samhandling. Hersketeknikkene er ofte en del av en

dominerende gruppes habitus, og brukes ofte vanemessig, ubevisst og uintendert som følge av en eurosentrisk sosialisering. De ulike hersketeknikkene er ikke nødvendigvis rasistiske per se, men kan defineres som rasistiske hvis de bidrar til opprettholde en struktur der 'hvite' dominerer 'svarte'. En av disse teknikkene er paternalisme, som innebærer at man forteller andre hva som er best for dem, basert på en antakelse om at andre ønsker det samme som en selv. Videre kan dette karakteriseres som en strategi for "pasifisering" der man gir veldedighet og forventer takknemlighet (Essed 1991). "Hvite frelsere" hevder gjerne at de er altruistiske og bare ønsker å hjelpe 'svarte', men samtidig forsterkes dominansrelasjonen gjennom å skape avhengighet.

Generelt kan man si at teoriene ovenfor tar utgangspunkt i 'svarte' perspektiver basert på 'svartes' erfaringer av rasisme, mens mange av de dominerende teoretiske perspektiver tar utgangspunkt i 'hvites' erfaringer. Mange 'hvite' definerer rasisme utelukkende som individers fordomsfulle holdninger og bevisst diskriminerende atferd. 'Hvite' liberalere foreslår gjerne en "fargeblind" tilnærming som søker å bekjempe rasisme ved å ignorere forskjeller og anta at så å si alle er like. Resultatet blir en blindhet for strukturelle så vel som kulturelle forskjeller. Dermed kan maktstrukturen reproduseres blant annet ved hjelp av ubevisst hverdagsrasisme, mens kulturell annerledeshet søkes assimilert inn i det eurosentriske hegemoni (Doane 2003). 'Svart' antirasisme kjemper derimot for retten til likeverdig forskjell – strukturell likestilling kombinert med kulturell autonomi.

På den annen side er det selvfølgelig ikke noe deterministisk forhold mellom erfaring og kunnskap. Noe slikt ville innebære at mennesker er ute av stand til å lære av hverandre. Som eksempel kan nevnes det store antall 'svarte' personer som har blitt lært opp – sosialisert – i eurosentrisk tenkning og har internalisert den dominerende ideologi. Mange av dem aksepterer i varierende grad den hegemoniske kulturen som formidles gjennom media, utdanning og kirker; en kultur som utgir seg for å være universell, men som i hovedsak reflekterer elitens erfaringer og interesser. Mange er klar over dette, men aksepterer likevel hegemoniet fordi det ofte er "enklest" slik; å innordne seg kan gi personlige privilegier, mens det ofte koster å gjøre motstand. Zygmunt Bauman (1989) påpeker at dette var tilfelle i Nazi-Tyskland så vel som i det moderne kapitalistiske samfunn.

Læring kan også lede til motstand i form av "avlæring" av den hegemoniske ideologi, både blant majoritets- og minoritetsbefolkningen. På mitt eget feltarbeid var det en rekke

'hvite' personer som etter å ha blitt konfrontert med 'svartes' synspunkter, begynte å revurdere et verdenssyn de tidligere hadde tatt for gitt. Gjennom diskusjoner med "bevisste svarte" som konfronterte dem hver gang de bevisst eller ubevisst uttrykte eurosentrisk holdninger, viste dominerende atferd eller brukte hersketeknikker, var det en del hvite som gradvis begynte å avlære sine internaliserte antakelser om hvit overlegenhet. Perspektivene fra den 'svarte' diasporaen i Amerika utgjør en fruktbar innfallsvinkel til den norske integreringsdebatten, der mange oppfatter "likestilling" som et "vestlig" fenomen og kvinneundertrykkning som representativt for "muslimer" som gruppe. Konsekvensen av denne eurosentrisk oppfatningen av feminisme blir at "vi" norske kan og bør lære opp "muslimer" i "feminisme". Kanskje det snarere er "vi" som har noe å lære av "muslimske" kvinner?

INTEGRERINGSDEBATTEN I MEDIA

17. november 2004 inviterte TV2 til "Holmgang" for å diskutere om "muslimer er en trussel mot vestlige verdier". Debatten ble mer opphetet enn konstruktiv, og til alt overmål mente 97% av innringerne at "muslimer" er en trussel mot "vestlige verdier". Den umiddelbare bakgrunnen for debattprogrammets tematikk var drapet på den nederlandske filmskaperen Theo van Gogh 2. november samme år. I den hensikt å sette søkelyset på vold mot muslimske kvinner i enkelte innvandremiljøer i Nederland, hadde van Gogh laget en provokativ film som viste bilder av en halvnaken kvinnekropp påskrevet sitater fra Koranen. Ifølge et notat drapsmannen hadde festet til den drepte filmskaperens kropp, var det denne krenkelsen av islam som var motivet for drapet. Hendelsen føyde seg til en lang rekke terrorhandlinger utført av "muslimske fundamentalister". Samtidig har ideen om "den muslimske trusselen" vært dominerende i den offentlige diskursen i vestlige land siden terrorangrepene i New York og Washington 11. september 2001, og det har blitt skapt et generelt fiendebilde av muslimer i den dominerende diskurs, i nær sammenheng med det som kan ansees som amerikanernes behov for å legitimere sin egen imperialistiske terror mot muslimske land som Afghanistan og Irak.

I debatten på TV2 uttrykte talsmannen for Islamsk Råd, Zahid Mukhtar, "forståelse" for drapet på van Gogh, samtidig som han tok avstand fra denne typen handlinger. Utsagnet ble tolket dithen at han aksepterte drapshandlingen og det ble påpekt at begrepet "forståelse" innebærer en grad av sympati og aksept i tillegg til å "forstå" handlingen i ren intellektuell forstand. Han hadde dermed ikke distansert seg tilstrekkelig fra handlingen. Det ble fremsatt

krav om at han måtte trekke seg som talsmann for Islamsk Råd, og Fremskrittspartiets leder, Carl I. Hagen krevde videre at ”muslimer” i Norge nå måtte ta avstand fra alle voldshandlinger begått i islams navn, og oppfordret til et muslimsk fakkeltog mot vold. I etterkant av debatten sluttet en rekke andre fremtredende politikere seg til kravet om at norske muslimer måtte være ”utvetydige og krystallklare i fordømmelsen av vold” – blant dem kommunalminister Erna Solberg (H), statsminister Kjell Magne Bondevik (KrF), og Arbeiderpartiets leder Jens Stoltenberg.

”Muslimsk fakkeltog mot terror” ble arrangert og gikk av stabelen 4. desember 2004. Initiativtakerne Noman Mubashir og Abid Q. Raja hadde håpet på en massemønstring, men fakkeltoget var dominert av den norske politiske eliten. ”Muslimer” og deres ledere, som folk flest, holdt seg langt unna. Fremst blant de omkring to hundre deltakerne i det som Aftenposten (5.12.2004) karakteriserte som ”et utendørs statsråd” gikk SVs partileder Kristin Halvorsen, utviklingsminister Hilde Frafjord Johnson (KrF), justisminister Odd Einar Dørum (V), arbeids- og sosialminister Dagfinn Høybråten (KrF), og utenriksminister Jan Petersen (H), i tillegg til ovennevnte Hagen, Solberg, Stoltenberg, og Bondevik. Islamsk Råd var fraværende. I stedet for å delta i fakkeltoget lanserte de en underskriftskampanje med tittelen ”Norske muslimer tar selvfølgelig avstand fra alle volds- og kriminalitetshandlinger”. Hagen, Solberg, Stoltenberg og Bondevik var tydelig skuffet over de ”ulydige” muslimene som ikke hadde fulgt opp deres krav om å gå i fakkeltog, men som hadde insistert på å velge sin egen måte å uttrykke sitt standpunkt mot vold (ibid.).

Professor Unni Wikan (2004) kommenterte i en kronikk at Stoltenberg ”vil tvinge sine formuleringer på talsmannen for Islamsk Råd” og påpeker at ”det er godt ment, men fører galt av sted. Folk flest vil ha seg frabedt å få diktert hva de skal si”. Hun føyer til at ”vi må faktisk akseptere at de finner sine egne ordelag til å fremføre sine vurderinger, via sin talsmann eller andre”. Wikans uttalelse virker velmenende, men opprettholder skillet mellom ”oss” og ”dem”. Hun gir ”dem” handlingsfrihet, men definerer hvorledes ”de” skal fremme ”sine egne ordelag”. De unge muslimene som ble intervjuet i Aftenposten (27.11.2004) tok skarpt avstand både fra lynsjestemningen mot Mukhtar og fra Hagens marsjordre. Nettopp det faktum at kravet om et muslimsk fakkeltog mot vold hadde kommet fra Hagen, syntes å være en av hovedårsakene til at få muslimer deltok. Professor Kari Vogt sier til avisen: ”Utfordringen kommer fra Hagen, fra en norsk politiker med et rulleblad når det gjelder uttalelser om muslimer, og har en provoserende form. [...] Når Hagen sier hopp, som et

politisk utspill, ville det nesten være galt å gjøre det” (ibid.). 25. juli 2005, etter nye terrorangrep i London 7. juli og i Sharm el-Sheikh 23. juli, samlet en rekke norske imamer seg ”uoppfordret” om en felleserklæring der de tar ”fullstendig avstand fra, og fordømmer, terroraksjonene” (Dagsavisen 26.7.2005). Men heller ikke dette var tilstrekkelig for Frp-leder Carl I. Hagen, som nå krevde utstedelse av en ”fatwa” mot terroristene. Han spesifiserer at han bruker begrepet i betydningen ”dødsdom” (Aftenposten 26.7.2005). I tillegg til at Hagen her faktisk *oppfordrer* til fundamentalisme, illustrerer dette utspillet at nesten uansett hvilke krav ”muslimene” imøtekommer, vil det ikke være godt nok i enkelte nordmenns øyne.

ER INTEGRERING ENSBETYDENDE MED ASSIMILERING?

Erna Solberg (2004) hadde også uttrykt ”skuffelse” over Mukhtar: ”At en fremtredende representant for norske muslimer ikke tar tydelig avstand fra vold som reaksjonsform, synes jeg er svært skuffende. Det vitner om manglende forståelse for grunnleggende verdier i vårt samfunn”. Kommunalministeren brukte så denne hendelsen for å fremme regjeringens ”integreringspolitikk”, slik den er uttrykt i Stortingsmelding nr 49 (2003-2004): ”Mangfold gjennom inkludering og deltagelse – ansvar og frihet”. Tidligere hadde Solberg forklart til Aftenposten (2.10.2004) at denne stortingsmeldingen ”handler om tilretteleggelse for et ideologisk grunnlag for å bygge lojalitet til det norske samfunnet og de grunnleggende verdier som samfunnet bygger på”. Nasjonens sikkerhet og fremtid må med andre ord beskyttes ved at innvandrere skal ”identifisere seg med Norge og norske verdier” som ”demokrati, likestilling og deltagelse”. Kommunalministerens oppskrift for ”hvordan innvandrerbarna skal bli gode nordmenn” er at offentlige institusjoner skal ”gripe inn der hvor innvandrereforeldrenes levekår og holdninger, skikker eller tradisjoner står i veien for barnas utvikling” (ibid.). Innvandrerne blir her regelrett truet med kraftig avstraffelse hvis de prøver å motsette seg ”modernisering”. Utsagnet vekker assosiasjoner til ”gammeldags” barneoppdragelse med blant annet fysisk avstraffelse, og nører dermed opp under norske fordommer om at innvandrernes kulturer er ”mindre utviklet”.

Nylig ansatte Solberg direktør for det nye ”Integrerings- og mangfoldsdirektoratet”. Høyrepolitikerens Osmund Kaldheim, en mann uten erfaring fra utlendingsfeltet, ble valgt fremfor Manuela Ramin Osmundsen, avtroppende assisterende direktør i UDI og tidligere leder for Senter mot etnisk diskriminering. Carl I. Hagen ga i utgangspunktet uttrykk for misnøye med den tilsynelatende forbigåelsen av en bedre kvalifisert minoritetskvinn, men

trakk kritikken tilbake etter at Solberg hadde gitt sin forklaring. Hagen uttrykte da at "Osmund Kaldheim har holdninger og standpunkter til integreringsarbeidet som står nærmere hennes [Solbergs] egne. [...] Det er for meg en tilfredsstillende begrunnelse og i samsvar med Fr.p.s syn" (Aftenposten 15.6.2005). Selve ansettelsen av direktør antyder dermed at myndighetenes hensikt med det nye direktoratet er å videreføre Erna Solbergs "integreringspolitikk" – en politikk som er "i samsvar med Fr.p.s syn".

En annen sentral aktør i integreringsdebatten som hadde sluttet seg til Hagens marsjordre, var Hege Storhaug fra Human Rights Service (HRS), en "feministisk" organisasjon som har profilert seg på å "redde" muslimske jenter fra blant annet tvangsekteskap og omskjæring. I oktober 2000 hadde Storhaug i samarbeid med TV2s "Rikets tilstand" utstyrt somaliske Kadra Noor med skjult mikrofon for å avsløre enkelte imams støtte til kvinnelig omskjæring. I fjor tok Noor og de andre jentene offentlig avstand fra HRS, og hevdet at Storhaug hadde presset dem til å fortelle historiene sine og "satt dem i en farlig og sårbar situasjon uten tilstrekkelig oppfølging". (Klassekampen 23.7.2005) Organisasjonen, som mottar finansiell støtte fra Erna Solbergs departement, har siden tonet ned "hjelpesprofilen" og opererer nå som en sentral premissleverandør for integreringsdebatten. Hennes "forskning" blir tatt seriøst av mange, blant dem lederen for Arbeiderpartiets kvinnenettverk, Karita Bekkemellem Orheim, som nylig foreslo å forby søskenbarneekteskap etter å ha lest en av Storhaugs rapporter (ibid.). Storhaugs tro på det "hvite" Europas kulturelle overlegenhet er dårlig kamuflert i hennes utsagn, som når hun kontrasterer "Europas uslåelige goder" med innvandrernes opprinnelsesland "preget av despoti, undertrykking og kjønnsfascisme". (Storhaug 2005) Når hun går til korstog mot "muslimsk kultur" for å forsvare muslimske kvinners rettigheter, kan man spørre seg om det er feminisme eller promotering av egne rasistiske holdninger som motiverer henne.

Såkalte "hvite frelsere" som ønsker å frigjøre 'svarte' er et velkjent tema i den vestlige imperialismens historie. I sin mest ekstreme form kommer den til uttrykk gjennom folk som George W. Bush, støttet av Bondevik, som slipper bomber over Afghanistan for å frigjøre afghanere. Bell hooks (2000) og andre postkoloniale feminister har kritisert "hvite feminister" for å gjøre det samme. Paternalismen, slik den eksemplifiseres av Hege Storhaug ovenfor, er i sin essens en form for maktutøvelse, rettfærdiggjort gjennom en ide om at vi vet best hva som er best for andre. Den representerer verken empati eller respekt for den andre, men snarere et

ønske om å fremheve seg selv og dominere ved å skape avhengighet. Således bidrar den til å opprettholde antakelsen om hvit overlegenhet og det hvite overherredømme som system.

ANTROPOLOGER I DEBATTEN

Antropologer hevder gjerne at de er eksperter på innvandringsfeltet, samtidig som det skal være fagets varemerke å lytte til de svake og kritisere makta. La oss se hvordan noen av de mest profilerte antropologene i norsk offentlig debatt har engasjert seg i integrasjonsdebatten.

Thomas Hylland Eriksen (2004a) konstaterer at ”grensene er gradvis blitt flyttet i den offentlige samtalen om majoritet og minoriteter. Det har blitt upopulært å snakke om diskriminering av minoriteter, mens det oppfattes som modig å snakke om undertrykkelse innad i minoritetsgruppene”. Han føyer til at ”hvis det skal være noen mening i å snakke om migrasjon overhodet, må den ses i sammenheng med globaliseringen av kapitalismen og den postkoloniale identitetspolitikken, som innebærer at mennesker fra de ikke-dominerende delene av verden krever retten til å definere seg selv” (ibid.). I dag leder Hylland Eriksen UiOs strategiske forskningsprogram *Kulturell kompleksitet i det nye Norge (CULCOM)*, der han har invitert en rekke postkoloniale foredragsholdere til forskningsprogrammets seminarer.² Programmet har også gitt stipendier til en rekke mastergradsprosjekter som problematiserer den norske eurosentrismen på ulike felt.³ Alt dette indikerer at han er relativt godt orientert om postkoloniale perspektiver. Men viser han solidaritet med minoritetene i praksis?

La oss se på noen av hans utspill i integreringsdebatten. På nittitallet klaget han over at han ikke kunne være ”fargeblind” uten å bli kalt en ”borgerlig idealist” (Hylland Eriksen 1993). Utsagnet avslører at hans definisjon av rasisme og tilnærming til antirasistisk arbeid springer ut av et eurosentrisk heller enn postkolonialt perspektiv. Siden har han en rekke ganger erklært seg som kulturimperialist, i betydningen ”tilhenger av universelle verdier” (Hylland Eriksen 2004b). I forbindelse med *Culcom*-programmet har han uttalt til Aftenposten (20.1.2005): ”I Tinn kommune i Øvre Telemark bor stadig flere tilhengere av den hinduistiske gurun Sai Baba som vasker håret uten sjampo. Det kaller jeg kulturell kompleksitet!” Utsagnet vekker assosiasjoner mellom kulturell kompleksitet og urenhet, samtidig som det trekker oppmerksomheten bort fra integreringsdebatten. Talspersoner for

minoritetsorganisasjoner og fagbevegelsen har ofte kritisert Hylland Eriksen for ikke å ta deres interesser på alvor.⁴ Det skal bli interessant å se om han skifter perspektiv som følge av *Culcom*-programmet.

Unni Wikan, den andre antropologen som holder en høy profil i innvandringsdebatten, har engasjert seg sterkt til fordel for muslimske kvinner. Hun har tatt opp viktige aspekter ved kvinneundertrykking internt i muslimske miljøer, blant annet kvinnelig omskjæring, tvangsekteskap og æresdrap. Wikan gikk på nittitallet ut med kraftig kritikk mot kulturrelativistene som forsvarte kvinneundertrykkende praksiser med henvisning til at det er en del av innvandrernes kulturelle tradisjoner. Alt dette er vel og bra. Problemene oppstår når Wikan foreslår løsninger. Hun tar nemlig til orde for at norske myndigheter skal føre strengere kontroll med de muslimske miljøene. Dermed argumenterer også hun for en paternalistisk politikk der den norske majoriteten skal intensivere sin kontroll med muslimske menn, i den hensikt å frigjøre muslimske kvinner fra sine menn (Gullestad 2004). Wikan har på lik linje med andre engasjerte aktører mer eller mindre klare formeninger om hva som er ”best” for ”de andre”.

Mens Hylland Eriksen liker å fremstå som nøytral, tar Wikan et tydelig moralsk standpunkt. Problemet er at begge universaliserer vestlige oppfatninger, og dermed på hver sin måte kan sies å representere eurosentrisk perspektiver (Ong 1995). Marianne Gullestad, på den annen side, tar sitt utgangspunkt i postkolonial feminisme. Hun påpeker at vi må koble sammen rase, klasse og kjønn i integreringsdebatten. Dette innebærer at feminisme, antirasisme og kamp mot økonomisk marginalisering ses som supplerende perspektiver, slik det har blitt gjort av ’svarte’ og postkoloniale feminister (Gullestad 2002c).

Gullestad (2002b) har analysert den norske innvandringsdebatten og problematisert den norske majoritetens holdninger og tankemønstre. Hun argumenter for at relasjonene mellom minoriteter og majoritet i Norge må forstås i en global kontekst der også en problematisering av vestlig imperialisme inngår. Hun påpeker at Norge gikk glipp av den selvrefleksjonen og selvransakelsen som europeiske kolonimakter som England og Frankrike gjennomgikk i kjølvannet av den tredje verdens frigjøringskamp. Innvandringen til Norge fra tidligere europeiske kolonier har i hovedsak funnet sted etter den formelle avkoloniseringen, men de norske forestillingene om disse menneskene skriver seg fra kolonitiden, der Norge spilte en stor indirekte rolle gjennom sjøfart og misjon. Etter den formelle avkoloniseringen

har Norge kunnet hevde sin relative uskyld i forhold til kolonialismen, mens ideene om hvit overlegenhet som nordmenn lærte gjennom sin tjeneste for det britiske imperiet, har blitt styrket mer enn de har blitt utfordret. I dag er Norge blitt et av verdens rikeste land – en neokolonialistisk stormakt med økonomiske interesser i hele verden. Store deler av bistanden som vi skryter av gjør oss til en humanitær stormakt, gis til norske bedrifters investeringer i den tredje verden. Et illustrerende eksempel er ”bistanden” til Telenor i Bangladesh (Bergkvist 2004).

Gullestads perspektiv kan eksemplifiseres med hennes kritikk av den norsk-pakistanske Dagblad-journalisten og komikeren Shabana Rehman, som har skapt seg en innflytelsesrik posisjon i den offentlige debatten ved å gå sterkt ut mot alle former for kvinneundertrykking i muslimske miljøer. Den norske kultureliten har tatt imot henne med unison jubel, fordi hun som pakistansk kvinne gikk til angrep på islam framfor norsk diskriminering. Gullestad (2002c) påpeker at ”denne ensidigheten gjør at fokuset på kvinneundertrykkelse kan fungere som et speil som forstørrer nordmenns positive selvbilde når det gjelder likestilling. Forholdet mellom kjønnene er i dag det viktigste symbolet på det folk flest oppfatter som innvandrernes underlegenhet i forhold til nordmenn og norske verdier”. Kritikken ble ikke mottatt med noen særlig forståelse i den norske offentligheten. Mens Wikan (2002) uttrykte direkte støtte til Rehman, nøyde Hylland Eriksen seg med en distansert kommentar om at Rehman er en viktig stemme i debatten, og at hun har mer til felles med norske kvinner enn med innvandrerkvinner, og derfor ikke er representativ for innvandrerne (Aftenposten 2.8.2002). Dermed kan han ufarliggjøre henne, samtidig som han ignorerer at mange personer med minoritetsbakgrunn har internalisert og slutter opp om en hegemonisk norsk ideologi. En rekke andre deltakere i debatten ville ha det til at Gullestad forsvarte kvinneundertrykking i kulturelismens navn, men hun presiserte: ”Jeg støtter selvfølgelig alle kvinners rett til selv å bestemme over eget liv, og den støtten er uten forbehold. Men jeg vil ikke at norske medier og myndigheter skal kunne bruke denne viktige saken til å ta fra mennesker deres verdighet” (Gullestad 2002d).

Statsviter og antropolog Iver Neumann (2004) omtaler Gullestad som en *parrhesiast* – en intellektuell i den foucauldianske tradisjon, som ”taler sannhet mot makta” på tross av personlig risiko. Med bakgrunn i Gullestads mottakelse i ”Shabana-debatten” konkluderer Neumann med at det er dårlige kår for maktkritikk i dagens Norge. Han skriver: ”Den alminnelige mening hylte ut sin misnøye over å bli minnet om at det fantes grupper som

motsatte seg dets kulturelle hegemoni. Aller høyest hylte en journalist i en av landets tabloidaviser, Shabana Rehman. Hun brukte sin stilling til å kolportere den alminnelige mening med konvertittens tradisjonelle intensitet.” Med implisitt referanse til Rehman og enkelte andre, kommenterer Gullestad (2004) at enkelte innvandrerkvinner har oppnådd status som ”æresnordmenn” ved å ta avstand fra minoritetspersoner som er mindre assimilerte enn dem selv. Prisen å betale for å bli akseptert i den norske offentligheten er tydeligvis å ”konvertere” til den hegemoniske ideologi og fornekte sin annerledeshet.

Kjønnsforsker Line Alice Ytrehus (2004) har analysert Rehmans berømte ”mullahløft” med utgangspunkt i postkolonial feminisme. I april 2004 tiltrakk Rehman seg internasjonal oppmerksomhet da hun løftet Mullah Krekar. Mullahløftet ble utført som en test på om Krekar var fundamentalist. Igjen jublet den norske majoriteten. Ytrehus påpeker at kjønn ikke er den eneste relevante maktstrukturen, og at det derfor ikke er slik at mannen har makta i alle kjønnsrelasjoner. I relasjonen mellom Rehman og Krekar er det rimelig å forstå henne som den sterkeste part i kraft av hennes norske identitet. Ytrehus påpeker videre at samtidig som Rehman ser på seg selv som norsk, kan hun ikke unngå å bli sett på som en representant for en minoritet, og dette bidrar til å gi legitimitet til hennes innflytelsesrike rolle i norsk offentlighet. Majoritetshegemoniets forkjempere kan dermed hevde at minoritetene selv ønsker å bli assimilert.

VESTLIGE VERDIER OG EUROSENTRISME

Hva er så disse ”norske verdiene” som vi feirer så ukritisk? Peter Normann Waage (2002) spør retorisk om det norske verdisystemet muslimene må overta for å bli integrerte, også inkluderer ”flatfylla” og den ”strukturelle mishandlingen” av eldre på sykehjem. Han påpeker at hver gang argumentet om ”norske verdier” kommer opp i debatten, blir ”vi” vurdert etter våre *prinsipper og idealer*, mens ”de” dømmes etter *enkeltilfeller og praksis*. Dermed kan vi anta at de ”gode verdiene” er norske og vestlige, mens ”de andre” har ”dårlige” verdier. Samtidig overser vi at grådighet, egoisme, undertrykking og manglende respekt for andre mennesker opptrer i sin kanskje mest rendyrkede form i den vestlige kapitalismen, mens det vi gjerne kaller ”kristne” eller ”humanistiske” verdier er representert i de fleste religioner og livssyn. Denne eurosentrisk forestillingen forveksler ”vestlige verdier” med ”universelle verdier”.

Aftenpostens bokanmelder Ingunn Økland (2002) skriver om Gullestads bok *Det norske sett med nye øyne*: ”Alt vi nordmenn måtte tenke og foreta oss i innvandringsdebatten, blir feil hos Marianne Gullestad”. Mye tyder på at det ikke bare er ”hos Marianne Gullestad” at vi gjør det meste feil i vårt forhold til mennesker med en mørkere hudfarge. Eksemplene fra den norske integreringsdebatten jeg har analysert ovenfor, viser at problemet er reelt. En av hovedårsakene er eurosentrismen som forleder oss til å tro at måten vi gjør ting på i Vesten er den beste for alle mennesker. Den internaliserte følelsen av overlegenhet gjør oss til en type kulturimperialister som bevisst, men like ofte ubevisst, forsøker å påtvinge andre vår definisjon av virkeligheten. Dermed forledes vi til å tro at vi har svært lite å lære av andre, og opprettholder vår uvitenhet om alternativer. Vår evne til å vise respekt for annerledeshet blir betraktelig redusert. Terje Tvedt (2002) kommer til samme konklusjon som Gullestad når det gjelder vår manglende evne til selvrefleksjon og respekt for annerledeshet. Mens Gullestad fokuserte på tendensen til å skille skarpt mellom ”oss” og ”dem” i en dikotomi der vi er overlegne og de er underlegne, setter Tvedt søkelyset på den komplementære tendensen som blant annet kommer til uttrykk i den ”fargeblinde” ideologien – å redusere all annerledeshet til similaritet. Disse to tendensene har til felles at ingen av dem anerkjenner likeverdig forskjell.

KONKLUSJON

Det er viktig at overgrep mot muslimske kvinner får oppmerksomhet, og ingen bør akseptere tvangsekteskap, æresdrap og kjønnslemlestelse når det finner sted. Problemet oppstår når norske myndigheter i samarbeid med andre innflytelsesrike aktører misbruker disse overgrepene for å legitimere sin egen fornorskingspolitikk og dermed undertrykker ”muslimer” som gruppe. De ulike avsløringene om undertrykking av muslimske kvinner har over lengre tid resultert i flere forbud, mer tvang og kontroll av innvandremiljøene. En rekke av de nye reguleringene grenser mot det absurde i forhold til de oppgitte mål, og oppnår bare det som ser ut til å være en skjult agenda bak et vikarierende motiv om kvinnefrigjøring. Et eksempel er restriksjonene på familiegjenforeninger, der det nylig har blitt innført krav om minimumsinntekt for å få lov å ta med seg ektefelle til Norge. Er det bare ”fattige” menn med liten ”forsørgerevne” som undertrykker kvinner?

Med hvilken rett misjonerer den norske offentligheten overfor muslimske innvandrere for å lære dem ”feminisme” og bekjempe ”deres” religion? Sannsynligvis lite annet enn antakelsen om den vestlige sivilisasjonens overlegenhet. I stedet for å la myter om hvit

overlegenhet sette agendaen, burde vi heller lytte til de mange muslimske feministene som for eksempel professor Shaheen Sardar Ali⁵ og fredsprisvinneren Shirin Ebadi. De muslimske kvinnene har faktisk egne stemmer. Mange muslimske kvinner i og utenfor Norge bruker Koranen i kampen mot kvinneundertrykking. Et eksempel fra Norge er somaliske Safia Yusef Abdis arbeid mot kvinnelig omskjæring.⁶ Mange andre muslimske kvinner, enten de kaller seg ”feminister” eller ikke, arbeider for kvinnefrigjøring innad i sitt eget miljø. De bestrider den patriarkalske tolkningen av islam, og hevder at Koranen verken legitimerer kvinneundertrykking eller trenger å være et hinder for et demokratisk samfunn.

Minoritetskvinner i Norge arbeider også for kvinnefrigjøring gjennom organisasjoner som MiRA-senteret og Pan African Women’s Association (PAWA).⁷ Disse organisasjonene søker å finne konstruktive løsninger, men deres stemmer drukner ofte i kulturimperialistenes hylekor. Hvis vi kan la minoritetskvinnene sette agendaen i kampen mot kvinneundertrykking slipper vi å blande ”norske verdier” inn i diskusjonen, og kan i stedet være solidariske støttespillere for en antirasistisk feminisme. For å komme på rett spor ser det ut til at vi kan trenge litt ”intellektuell utviklingshjelp” fra ”svarte feminister”.

NOTER

1. Takk til Rahima Parvin for fruktbare kommentarer.
2. F.eks. mandagsseminarene våren 2005, se www.culcom.uio.no/nyheter.html
3. ”Mastergradsstipendene er delt ut”, www.culcom.uio.no/forskning/artikler/mastergrad.html
4. F.eks. i debatt på MiFA-kafeen 9.11.2004, se www.mifa.uio.no/mifacafe.html
5. Sardar Ali har forelest på *culcoms* mandagsseminar.
6. Personlig kommunikasjon 18.3.2005.
7. MiRA Ressurssenter for innvandrer- og flyktningkvinner ledes av Fakhra Salimi, mens PAWA ledes av Antoinette Botti. Se ellers www.mirasenteret.no og www.pawa.no

BIBLIOGRAFI

- Bauman, Zygmunt, 1989, *Modernity and the Holocaust*, Polity Press, Cambridge
- Bergkvist, Johanne (red.), 2004, ”Norsk u-hjelp: nøytral eller politisk? Rapport fra Bangladesh”, RVs medlemsblad *Opprør* nr 3/2004
- Collins, Patricia Hill, 2000, *Black Feminist Thought*, Routledge, New York
- Doane, Woody, 2003, ”Rethinking Whiteness Studies”, i A.W. Doane og E. Bonilla-Silva (red.): *White Out. The Continuing Significance of Racism*, Routledge, New York
- Essed, Philomena, 1991, *Understanding Everyday Racism*, Sage Publications, London

- Gullestad, Marianne, 2002a, "Resirkulert raljering", *Aftenposten* 4.1.2002
- 2002b, *Det norske sett med nye øyne*, Universitetsforlaget, Oslo
- 2002c, "Rehman skygger for andre", *Aftenposten* 1.8.2002
- 2002d, "Elitens blinde fordommer", *Aftenposten* 11.8.2002
- 2004, "Blind Slaves to our Prejudices", *Ethnos* nr 2/2004
- Hooks, Bell, 2000, *Feminist Theory*, Pluto Press, London
- Hylland Eriksen, Thomas, 1993, *Kulturterrorismen*, Spartacus, Oslo
- 2004a, "Lem og skaut", *Dagbladet* 7.1.2004
- 2004b, "Hvor står Terje Tvedt egentlig selv?", *Aftenposten* 3.3.2004
- Neumann, Iver, 2004, "Maktkritikk som antropologiens adelsmerke", *Norsk Antropologisk Tidsskrift* nr 3/2004
- Ong, Aihwa, 1995, Response to "Objectivity and Militancy", *Current Anthropology* nr 3/1995
- Solberg, Erna, 2004, "Kunne det skjedd i Norge?", *Aftenposten* 27.11.2004
- Stokke, Christian, 2005, *Unlearning White Superiority*, hovedoppgave, Universitetet i Oslo
- Storhaug, Hege, 2005, "Hva er egentlig Alis propaganda?", *Aftenposten* 22.6.2005
- Tvedt, Terje, 2002, *Verdensbilder og selvbilder*, Universitetsforlaget, Oslo
- Wikan, Unni, 2002, "Mange stemmer må slippe til", *Aftenposten* 4.8.2002
- 2004, "Blant muslimer finnes et mangfold", *Aftenposten* 3.12.2004
- Waage, Peter Normann, 2002, "Når vi blir dem", *Dagbladet* 17.2.2002
- Ytrehus, Line Alice, 2004, "Mullahløftet – i et feministisk perspektiv", *Kjønnforskning* nr 4/2004
- Økland, Ingunn, 2002, "Håpløse nordmenn i mistenksom studie", *Aftenposten* 17.1.2002

AVISARTIKLER

- Aftenposten, 2.8.2002, "– Ingen talsperson for innvandrere"
- Aftenposten, 2.10.2004, "Kommunalministeren vil styre innvandrerfamilienes dagligliv"
- Aftenposten, 27.11.2004, "Muslimsk holmgang"
- Aftenposten, 5.12.2004, "Politikertett og folkefattig fakkeltog mot terror"
- Aftenposten, 20.1.2005, "Storprosjekt om vårt kulturelle mangfold startet"
- Aftenposten, 15.6.2005, "Hagen fornøyd med Solberg-svar"
- Aftenposten, 26.7.2005, "Hagen vil ha fatwa"
- Dagsavisen, 26.7.2005, "Utdrag fra felleserklæringen"
- Klassekampen, 23.7.2005, "Den farlige frigjøringen. Går norske feminister i høyresidens felle når de skal "redde" innvandrerkvinner?"

Christian Stokke
chstokke@lycos.com